UOT 7.04

Ahmet Aytaç
Dr. Öğr. Üyesi

Selman Birifkani
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
(Türkiye)

cicimsumak@gmail.com

BİR GÖSTERGE OLARAK YILDIZ SEMBOLİZMİNİN TÜRK SANATINDAKİ KÖKENLERİ ve ÇAĞDAŞ SANATTA YORUMU

https://doi.org/10.59849/2310-5399.2026.2.62

Özet. Bu çalışma, Türk sanatının en köklü ve evrensel imgelerinden biri olan «yıldız» motifinin; proto-Türk döneminden günümüz çağdaş sanat pratiklerine uzanan tarihsel, anlamsal ve estetik evrimini kapsamlı bir biçimde ele almaktadır. Araştırmada, yıldız sembolünün İslam öncesi dönemde yer-su kültü ve Gök Tanrı (Tengri) inancı çerçevesinde nasıl şekillendiği ayrıntılı olarak incelenmektedir. Tabiat inancının bir yansıması olarak yıldızlar; evrensel düzeni, koruyuculuğu ve siyasi otoriteyi (kut) temsil eden kozmik şifreler olarak değerlendirilmiştir.

Dini inançların etkisiyle figüratif betimlemelerden uzaklaşılarak geometrik ve bitkisel formlara yönelinen bu evrede; altı, sekiz ve on iki köşeli yıldız formları ilahi nizamı, sonsuzluğu ve kozmik uyumu temsil eden temel yapı taşları haline gelmiştir. Karahanlılar dönemindeki Ribât-i Melik Kervansarayı ile başlayan süreç, Selçuklu anıtsal mimarisinde (Divriği Ulu Camii, Çifte Minareli Medrese) ve Osmanlı çini, tezhip ve tezyinat sanatlarında zirveye ulaşmıştır.

Sonuç olarak bu araştırma; kadim inanç sistemleri ve tarihsel devinimlerle yoğrulan yıldız formunun sadece geçmişe ait bir dekoratif unsur olmadığını, aksine anlamsal bağlamından kopmadan çağdaş Türk sanatında nasıl yeniden üretildiğini ikonografik bir yaklaşımla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Geleneksel sembollerin güncel sanattaki izdüşümleri üzerinden, kültürel kimliğin evrensel değerlerle etkileşimi tartışılmaktadır. Çalışmanın çağdaş sanat pratiklerine odaklanan bölümünde; Mutluhan Taş, İlham Enveroğlu, Rauf

Tuncer, Ahu Simla Değerli ve Birsen Çeken'in resimsel yaklaşımları, Halil İbrahim Çakır'ın seramik panosu ve Ahmet Aytaç'ın tasarımları somut örnekler üzerinden irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: yıldız, sanat, sembolizm, kültür, resim.

Giriş. Bireyin iç ve dış dünyadan etkilenmelerinin öznel ifadesinin, aynı zamanda evrensel bir hitaba erişme biçimi olan sanat; toplumun kültürel değerlerinin de aynası olma görevini her zaman üstlenmiştir. Sosyokültürel ihtiyaçlara yanıt olarak; günlük kullanım malzemeleri, süs eşyaları, savaş aletleri ve dini ritüellerin görsellikle buluştukları noktada sanat ürününe dönüşürler. Bu dönüşüm ilgi ve beğeniye göre gelişim göstermesi ile sanat gelişirken beraberinde kültürel birikime değerli katkıda bulunur. Bu nedenle insanoğlunun tarihi hakkında aydınlatıcı işlev barındıran önemli kaynaklardan biri de sanattır.

Türkistan'daki yaylak kışlak yaşam tarzının etkilerinden günümüze değin kendine has bir kimlik yaratan Türk sanatı, gittiği yerlerdeki kültürlerin etkisi, coğrafi koşullar, yaşam tarzı vd sebeplerin etkisiyle özgünlüğüne zenginlikler katarken, ulaştığı topraklarda köklü izler bırakarak Türk kültürünün yüksek medeniyet ürünü olduğunu kanıtlamıştır. "Türk tarihi ve kültürü açısından zorlu bir coğrafya ve sert iklim şartlarının oluştuğu Orta Asya bozkırları ve Altay bölgesinin soğuk iklimi sert ve savaşçı bir toplumun oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bunu da belirtmek lazımdır ki, sanat eserinin oluşması yaşam şeklinin yanı sıra inançla da alakalıdır [10].

Erken safhalarından M.Ö. 3000'lerden itibaren bahsedebilen Türk kültürü; Anav, Afanesyovo, Andronovo, Karasuk, Tagar kültürlerine uzanmakta ve Pazırık kültürüne kadar gelişip köklenen bir devamlılık sonucunda, tarihi devirlere ulaşmaktadır [14].

Orhun abideleri ile nasihat nitelikli kanun metinlerini miras bırakan Göktürkler ise balbal heykelleri ile figüratif sanat anlayışlarını yansıtmıştır.

Dokuma, çini, dokuma, günlük kullanım eşyaları ve mimaride sembolik anlamlarını koruyarak süregelen süsleme sanatı; içinde geçmişle günümüz arasında köprü niteliği taşıyan bir geleneksellik barındırır. Tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde sadece dekorasyon olmanın ötesinde felsefi ve kozmolojik anlamlar taşıyan bu süsleme sanatı aynı zamanda Türk estetik anlayışının kavranmasına ışık tutar. "Geometrik çizgiler ve bazı sembolik biçimler Türklerin tarih öncesi dönemlerde süsleme alanında kullandıkları ilk süsleme öğeleridir. Renkli iplerle basit ve geometrik biçimlerle kilim ve örtülerini işlemişlerdir [8].

İslamiyet öncesinde figüratif ve hayvan üslubu olarak karşılaştığımız bazı formlar, İslamiyet sonrasında bitkisel ve geometrik motifler olarak varlıklarını sürdürmekle beraber süreç içerisinde detay işlemelerdeki üstünlükleri ile adeta Türk rönesansı denilebilecek ölçüde kusursuzlaşır. "Sembolik ve geometrik formlar en eski süsleme şekli olup eğri ya da düz çizgi, kare, üçgen ve çok kenarlı motiflerden oluşur" [2]. Her milletin özgün sembol ve ikonları vardır ve bazıları evrensel niteliklerde gösterir. Bu yazıda evrensel ikonlardan biri olan yıldızın, Türk kültürü özelinde yaşadığı anlamsal dönüşümün izini sürmek amaçlanmıştır.

İslam öncesinde göksel bir kavram anlamı taşıyan yıldızlar da süsleme sanatındaki yerini, İslamiyet sonrasında geometrik formlarda devam ettirmiş olup tezhip, minyatür, çini, seramik ve halı dokumacılığında yer bulmuş olup anlamsal dönüşümlerle beraber varlığını sürdürmüş süsleme motiflerinden biridir.

Türk süsleme sanatında yıldızların önemli bir yeri vardır. Yıldız motifi, sonsuzluğu ve evrenin düzenini temsil eden derin felsefi anlamların yanında İslamiyet'in getirdiği soyutlama prensibiyle birleşerek, kazanmıştır. Beşgen, altıgen, sekizgen vd. gibi farklı geometrik formlarda görülen yıldız, özellikle İslam sonrası dönemde estetik ve matematiksel düzenin bir göstergesi olarak kullanılmıştır. Böylece yıldızlar, yalnızca bir bezeme unsuru olmanın ötesinde, Türk sanatının kozmolojik ve manevi dünyasını yansıtan temel bir ifade biçimi haline gelmiştir.

Türk kültürünün, kadim inançları ve siyasi otoritesinin tarihsel süreçteki önemli sembollerden biri olan yıldız ikonu, kültürel kimlik bağlamında önemli izler barındırmaktadır. Anlamsal dönüşümler yaşamasına karşın varlığını sürdürmeyi devam ettiren yıldız sembolü, çağdaş sanatta da yer bulması ile modern Türk toplumlarının kültürel aktarımının evrensel niteliklerine katkıda bulunmaya devam etmektedir. Bu çalışma yıldızın dini, sosyolojik ve siyasal etkileşim neticesinde proto Türk'lerden günümüze sanata etkileri üzerine elde edilen verilerden yola çıkarak çağdaş sanata yansımalarına yoğunlaşmaktadır.

1. TÜRK SANATINDA YILDIZ İKONOĞRAFİSİ

1.1. İslam öncesi Türk kültüründe yıldız

"Türklerin ortak inancı Gök Dini veya Gök Tanrı merkezli ve onun etrafında şekillenmiş kendine özgü bir Gök Tanrı Dini idi" [28]. Türkler doğa-

yı Gök Tanrı'nın yarattığına inanıyordu. Bunun sonucu olarak doğada üstün güçleri olan bir tabiat inancı olarak tanımlanabilecek bir din anlayışları vardı. Bu din yer-su adı altında birleşen dağ, ağaç, su, vb. kaynakların her birinin ruhunun olduğu inancı hâkimdi [18]. "Türklerde yer-su kültüyle beraber gökyüzü de bir aşkını, ebediliği, sonsuzluğu ve Tengri'nin makamını teşkil etmesi nedeniyle kutsal kabul edilmiştir" [15].

Bunlar her ne kadar insan ile sürekli bağı olan tinsellikler olsa da inancın asıl kısmını oluşturan erişilmez olan göklerdi. Çünkü Tengri'nin makamının göğün en üst katmanı olduğuna inanılırdı. Makamın altında kalan her şey Tengri'nin çadırının (yurt) altındadır ve o'nun adına her şeyi kötülükten koruyan göksel varlıklar güneş, ay ve yıldızlardır.

Güneş, Yaratılış efsanesinde bir tanrı olarak algılanır ve Ay'ı yaratan güçtür. Ay, Güneş tarafından yaratılmış olduğu ifade edilir. Erkek için «Ay Atam» (Ay Baba) ve dişi için «Ay-va» (Ay Yüzlü) tabirleri kullanılır [12]. Sirius, Türklerin tanrıların tanrısı olarak andığı yıldızlar arasında yer alır (J. P. Roux'ya göre). Venüs ve Mars, J. P. Roux'ya göre özellikle önemli sayılan 7. ve 9. gezegenlerdir. Venüs, Erlik (kötü ruh) ile ilişkilendirilir ve şafak söktüğünde yıldızları öldüren bir savaşçı olarak düşünülmüştür. Mars, özellikle Kırgızlarda kötü etkiler getiren gezegen olarak bilinir [12, s. 25].

Fotoğraf: 1, Kam davulu [1].

Demirkazık (Kutup yıldızı), Tüm yıldızların, yıldız kümelerinin ve gezegenlerin Gök ve Yer'le ilişkisini sağlayan merkezi eksendir. Göğün direği sayılır ve tanrıların atlarını bağladığına inanılır. Göğün göbeği olup yerin göbeğiyle kozmik eksenle bağlanır. Kamın Ülgen'e ulaşmak için aşması gereken engellerden biridir. Büyükayı, Jüpiter, Terazi Uyumlu kahramanlar olarak algılanan yıldız kümeleri ve burçlardır [12, s. 26].

Türk mitolojisinde Hunlarda, Altay destanlarında ve Göktürklerde güneşe ve aya saygı gösterilmiştir. Yıldızlar geceleri vakti öğrenme, yön bulma, mevsimlerin gelişini ve tabiat olaylarını tahmin etmek için kullanılmıştır. Türklerin "Ay –Ata" inancına göre güneşin yengeç ve başak burçlarındaki ısı durumuna göre türeyen erkek ve kadın ataları meydana gelmiştir [23]. Şaman davulunun yukarı tarafında kozmolojik-astrolojik bakımdan önemli sayılan yıldızlar bulunur. Bunlar belki çok daha eski güneş ve yıldızlarla ilgili kültlere de işaret ederler [13]. Kültegin yazıtında da "şu geniş göklerin kaplamadığı, sirayet etmediği hiçbir şey yoktur" yazar. Yine eski inanışlarda da "gök ile yer birbirinden ayrılıp güneş ile ay feyzini saçmağa başlayınca Tanrıdan buyruk alan oymakbaşı bütün dünyayı, kendi çevresiyle alakalandırırdı" [22] der.

Alev alev yanan beş köşeli yıldız dâhilik amblemidir. Kutsallığı sebebi ile on iki köşeli yıldız sık sık Selçuklu-Osmanlı süslemelerinde ve hatta paralar üzerinde 'Zühre'yi temsil etmiştir. 'Zühre' iyilik ve yenilenen hayatın simgesi, sekiz köşeli yıldız ise doğumdan ölüme kadar olan hayat çizgisinin ifadesidir [3].

Aynı kitapta Türklerde yıldızlarla ilişkili eski tanrı mitlerinden bazıları şöyledir; Ülgen, semanın onaltıncı katında altın bir tahtta oturur. Ay, güneş ve yıldızlardan daha yukarıda yaşar. Atmosfer olaylarını düzenler ve yıldızları idare eder. Kamın ona ulaşması için Demirkazık'a kadar çıkması gerekir. Yayık, Ülgen'den sudur etmiş göksel bir ruhtur. İnsanlarla Ülgen arasında elçilik yapar. Yayık kıldırma töreni, baharın gelişini (Nevruz) kutlama uygulamalarıyla ilişkilidir. Suyla, ay ve güneşin parçalarından yaratılmıştır. İnsanları korur ve hayatlarını değerlendirir. Yayık'la birlikte kurbanın canını Ülgen'e götürür. Yıldırım Tanrısı, Gök olaylarını Ülgen'e bağlayanların yanında, ayrı bir ilah olarak görülür. Kötü ruhları izler ve ağaçlara ateş gönderir.

Hakas Türklerine ait Köketey efsanesi birebir Sirius adının geçtiği nadir anlatmalardandır; zaten "Köketey", Hakas Türkçesinde "Sirius"un karşılığıdır [16]. Hunlar önemli kararlarından önce yıldızların ve ayın durumlarına bakarlardı. Yakut ve Kırgızlar için Venüs ve Satürn'ü kutsalken, Mars'ı ise uğursuz kabul etikleri aktarılmaktadır. Karaylar yıldızlara bakarak kehanetlerde bulunurlardı [19]. Yine eski Türklerde Merkür (Utarit) yıldızı uğurludur. Dilekler dilenmektedir [24]. "Çin kaynaklarının verdiği bilgilere göre, Hun devrinden itibaren Türklerin güneş, ay ve yıldız gibi koruyucu iyeleri memnun etmek için kurban kestikleri ve kesilen bu kurbanların ise tabiatın en canlı olduğu yılın beşinci ayında yapılan bir merasimle yerine getirildiği belirtilir" [20].

Uygurların Budizm etkisi ile yıldızlara yükledikleri anlamlarda vardır. Uygur inanışında da etkili bir yeri olan, Çin ve Moğol inançlarında da yer bulmuş yedi yıldız muskaları sembolik anlam bakımından yıldızlara yüklenen anlamın dönüşümüne delil olabilecek örneklerdir.

Türk sanatında, yıldız kavramı; Gök Tanrı inancının ve evrensel düzenin görselleştirilmesinde, koruyucu gücün ve sonsuzluğun sembolü olarak kullanılmıştır. Göğün Direği gibi mitolojik anlamlar ile sanatta merkeze alma, düzeni yansıtma ve kutsallığı vurgulama işlevini görmüştür. Bu kozmik anlamlar, somut sanat ürünlerine bir ifade biçimine dönüşerek iktidar ve inanç temelli estetik kompozisyonlar şeklinde yansımıştır. Böylece, halı, keçe ve madeni eşyalarda gördüğümüz yıldız formları, sadece birer dekorasyon değil, aynı zamanda Gök Tanrı'nın çadırının altındaki dünyayı koruyan düzeni temsil eden birer kozmolojik şifre niteliği taşımıştır.

1.2. İslamiyet sonrası Türk kültüründe yıldız

İslam, ortaya çıktığı ilk yıllarda tek Tanrı inancının doğası gereği başka tapınmalara yer bırakmamak için bazı tedbirler almıştır. Heykel ve figüratif sanata karşı tepkisel yaklaşır. Buharî ve Müslim hadis kitapları kaynaklı bu tutumun amacı putperestliğe giden yolu kapatmaktan ibaretti. Ancak süsleme sanatı tamamen yasak olmamakla beraber minyatür ile figürün deformasyon hali, geometrik şekiller ve bitkisel motifler yoğunlukla kullanılır. Bu süslemelerin bazıları beğeni üzerine şekillenirken dini önemi delillere motifler de sembolik anlamlar taşıdıkları için önemli görülür.

Yaygın görüş olarak Talas savaşı ile Türklerin İslamiyet'i kabulü hızlanmıştır. Türk sanatı kısa zamanda İslam medeniyetinden etkilenmenin ötesine geçip, İslam'ı temsil eden sanat anlayışına dönüşmeyi başarmıştır.

Kur'ân'da geçen pek çok ayette de yıldızlardan bahsedilmektedir. "Şüphesiz gökleri ve yeri altı zamanda veya altı birimde yaratan, sonra arş üzerine saltanatını kurup, şaşmayan kanunlarıyla varlık âleminin hayatlarını programlayan, sizin rabbiniz olan Allah'tır. Gündüzü durmadan kovalayan gece ile bürüyen, güneşi, ayı, yıldızları buyruğuna boyun eğdirilmiş olarak var eden de Allah'tır..." [25]. "Ve daha nice alametler ve yıldızlar yaratmıştır ki, onlarla insanlar yollarını bulmaktalar" [25, s. 268]. "Ve geceyi, gündüzü sizin yararlanmanız için, koyduğu yasalara boyun eğdirmiştir O. Güneş ve ay, bütün yıldızlar hepsi O'nun buyruğuna boyun eğmişlerdir..." [25, s. 267]. Divanü Lûgati't-Türk'te de güneş, ay, yıldızlar ve zaman gibi kavramların metaforik anlatımlar içinde kullanıl-

dığı kısımların Türk-İslâm tasavvufunun İslâm öncesi kaynaklarına işaret ettiği bilinmektedir [4].

Yıldız hem geometrik şekil olarak süslemede kusursuzluğa yatkın oluşu hem de dini açıdan sembolik önemi ile öne çıkan motiflerdendir. Yıldız motifine zaten aşina olan Türkler İslam'ın vecibelerine uygun şekilde sanat anlayışlarını sürdürürken tezhip, çini, seramik, kufi kitabeler, mimari ve dokumacılıkta 6, 8,12 köşeli yıldızlar kullanmıştır. Daha önce Gök Tanrı inancı ile bağdaşan sembolik anlamı önemli ölçüde değişen yıldız motifinin eski Türk toplumu ile arasındaki bağın kut anlayışının siyasi otoritede devamından bahsedebiliriz. Özellikle Türkî Cumhuriyetlerde yaygın olan hilal ve yıldızın birlikte kullanımı, bu geleneksel motiflerin aynı zamanda İslam inancı ile örtüştüğü için devamlılığını kolaylaştırmıştır. İslamiyet'in kabulünden sonra süsleme sanatında yıldızın artık anlamsal bir dönüşüm yaşadığını ve dini, sembolik anlamlarından çok soyutlaşmaya yatkınlığı düşünülebilir.

İslam sonrası Türk sanatında çini, minyatür, tekstil ve madeni uygulamalarda yeni anlamı ile bütünleşmiş bir yıldız motifi varlığını sürdürürken taç kapı, minber, mihrap, tezhip ve tezyin gibi yeni sanat ürünlerinin de temel unsurlarından olmaya devam etmiştir. Örneğin, Anadolu Selçuklu mimarisinin zirvesi sayılan yapılarda sekiz köşeli yıldızlar, kapı ve mihrapların geometrik geçmelerinde sonsuzluk fikrini ve evrenin düzenini temsil eden ana kompozisyonu oluşturmuştur. Osmanlı çini sanatında ise, yıldızlar yalnızca geometrik bir eleman olmakla kalmamış; natüralist üsluba geçişle beraber stilize edilmiş çiçek motifleri ile birleşerek dekoratif zenginliği artırmıştır. Ayrıca, hat ve tezhip sanatında yıldız formları, ilahi nuru ve Kur'an'ın kutsallığını vurgulayan, altın yaldızlarla bezenmiş tezyinat (süsleme) alanları olarak kullanılmıştır.

2. YILDIZ MOTİFİNİN ANLAM KATMANLARI ve SEMBOLİK DÖNÜŞÜM

Gökyüzünün rehberliğini ve evrensel düzeni simgeleyen yıldız motifi, karanlığı delen ışığıyla bilgiyi temsil eden köklü bir semboldür. Köşe sayısına göre insandan (mikrokozmos) evrensel bütünlüğe (makrokozmos) uzanan derin anlamlar taşıyan bu figür, tarihsel süreçte kutsallıktan estetik bir başarı göstergesine evrilmiştir.

2.1. Kozmik düzen, birlik ve sonsuzluk anlayışı

Gök Tanrı inanışına göre yıldızlar, dünyaya ışıkları ulaşan koruyucu iye'lerdir. Gök, Tengri'nin makamını teşkil etmek suretiyle kutsal kabul edilir. Karanlığı kovalayan güneş, ay ve yıldızlar onun çadırının altında bulunur. Yeryüzündeki her insanı temsil eden bir yıldızın olduğuna ve parlaklığının da bireyin statüsü ile değiştiğine inanılırdı. Bu inanışta kişi ölünce de onu temsil eden yıldızın da yeryüzüne düştüğü kabul edilirdi. Kazak Türklerinde de benzer inanışlar mevcuttur. "Yine birinin zenginliği artıp, şan şerefi yükselirse yıldızı parlak, aksi olursa yıldızı ters, iki kişi birbiriyle anlaşamazsa yıldızı zıt gibi ifadeler kullanılır" [29].

İslamiyet'in kabulüyle birlikte, yıldız motifinin eski koruyucu ve bireysel kaderle ilgili anlamlarını ilahi birlik, sonsuzluk ve mükemmel matematiksel düzen sembolizmine dönüştürmüştür. Sanat eserlerinde çok köşeli yıldızların kullanılması, Evren'in mükemmeliyetini yansıtma çabası olarak görülürken, yıldız geçmelerin birbirini keserek oluşturduğu ağ yapısı da Allah'ın birliği (merkezi nokta) ve yarattığı sonsuzluk kavramını (tekrar eden desenler) temsil etmiştir.

Gök Tanrı inancının kutsal düzeni ile İslam'ın geometrik soyutlama ilkesinin bu verimli bileşimi sayesinde, yıldız motifi figüratif resim yasağının getirdiği boşluğu doldurarak sanatsal ifade gücünü artırmış ve kozmik düzeni, birliği ve ebediyeti mimari, çini ve tezhip gibi temel sanat dallarının vazgeçilmez bir öğesi haline getirmiştir.

2.2. Devlet, kudret ve koruma sembolü olarak yıldız

Türklerde yıldız sadece bir ilahi varlık değil, aynı zamanda yeryüzündeki hükümdarın kudretini ve koruyuculuğunu da temsil eder. Kut kavramı özleşen bu yetki hükümdarlık yetkisinin Tengri tarafından verildiği üzerinedir. Oğuz Kağan Destanı'nda (Türk destanlarının temel kaynaklarından biri), Oğuz Han'ın oğullarına Gün, Ay ve Yıldız gibi gök cisimlerinin adlarını vermesi [27], hanedan soyunun ve devletin kuruluşunun ilahi ve göksel bir güce dayandığı inancını sembolize eder. Bu bağlamda Yıldız, kudretin ve ilahi lütfun bir göstergesi olarak kabul edilir. Kutup Yıldızı'nın kozmik düzenin merkezi olarak kabul edilmesi, hükümdarlık yetkisinin (Kut) bu ilahi göksel noktadan geldiği inancını pekiştirir. Nitekim Kutup Yıldızı'nın gök ve yer arasındaki "kutlu bir geçit" olarak görülmesi [9], bu durumu somutlaştırır. Hun hükümdarlarının gece tahtlarına otururken yüzlerini, Gök Tanrı'nın makamı sayılan kuzeye çevirmeleri [17], bu ilahi kudrete olan kuvvetli bağımlılığı gözler önüne serer.

Ay-yıldız sembolü de devletle ilişkilendirilmiş bir semboldür. Motif olarak Çin, Roma, Türk ve Pakistan gibi milletlerin yanı sıra bazı Arap halklarının bayraklarında dahi yer alması, yaygın kültürel etkileşimini ortaya koymaktadır. Bu sembol, tarihsel süreçte farklı kültürlerde benzer ikili ifadelerle anılmıştır: Türklerde "kün-ay" (güneş-ay), İran coğrafyasında "Mihrü-mâh" ve Arap dilinde "şams-u qamer" (güneş ve ay) şekillerinde kullanılmıştır [21]. Türk devletlerinde günümüzde de bağımsızlık ve egemenliğin sembolü olarak ay-yıldız kullanılır.

2.3. Türk sanatında yıldız ve yeniden yorumlanması

Türk sanatında İslamiyet'ten önce yıldız daha soyut bir inanç ve iktidar motifi iken, İslamiyet'ten sonra daha somut bir betimlemeye kavuşmakla beraber motif değerleri bağlamında soyutlaşarak bir ters orantı yaşar. Gerçekçi yıldız tasvirleri özellikle örüntü yolu ile anlamsal bir devinime tabidir.

Yıldız motifinin Türk-İslam sanatındaki yaygın kullanımı, bu motifin taşıdığı derin anlamların ve estetik değerin en somut kanıtıdır. Motif, Karahanlılardan Osmanlıya uzanan geniş bir coğrafyada, özellikle de mimari ve dekorasyonda vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Karahanlı hükümdarı I. Nasr Şems'ül-Mülk tarafından Buhara-Semerkand yolu üzerine inşa ettirilen Ribât-i Melik Kervansarayı'nın ana kapısının çevresindeki sekiz köşeli yıldızlar, motifin siyasi otorite (kut) ve koruma anlamını erken dönem Türk mimarisine taşıdığını gösterir.

Fotoğraf: 2, Sivas Divriği Ulu Camii, yıldız yanışı (A. Aytaç arşivi).

Selçuklu mimarisinin anıtsal yapılarında da bu motif yoğunlukla kullanılmıştır; örneğin Erzurum'daki Çifte Minareli Medrese'nin kuzey cephesindeki panolarda ve Yakutiye Medresesi'nin taç kapısındaki taş kabartmalarda yıldızlar yer almaktadır. Sivas'taki Divriği Ulu Camii'nin mükemmel taş işçiliği örneği

Fotoğraf: 3, Kubadabad Sarayı çinilerinde yıldız (Fotoğraf: A. Aytaç arşivi).

olan kapı kenarlarındaki süslemelerde de yıldız yanışları sıklıkla görülürken, Niğde Dar-üz Zikr'in taş mihrabında altı köşeli yıldıza rastlanır.

Bu ikonografi, çini sanatında da kendini gösterir; Beyşehir Kubadabad Sarayı'ndan çıkarılan ve günümüzde Konya Karatay Müzesi'nde sergilenen çinilerde, Kayseri Keykubadiye Köşkü çinilerinde ve Honat Hamamı'ndan çıkan örneklerde sekiz köşeli yıldızlar baskındır. Van Ulu Cami'nin tuğla ve stukolarından, Semerkand'daki Ahmed Yesevi Türbesi'ne ve Buhara'da 1592 tarihli Seyfi Medresesi'nin pencere süslemelerine kadar geniş bir alana yayılan bu şema, Akşehir Seyyid Mahmud Hayran'ın Türbesi'nin kubbe göbeğinde de görülmektedir. Konya merkezli daha pek çok Selçuklu eserinde tekrarlanan bu yıldız şeması, hem geometrik düzenin estetik mükemmelliğini hem de İlahi nizamı simgeleyen kozmolojik bir dilin varlığını kanıtlamaktadır [5].

Yıldız yanışı tüm Türkistan coğrafyasında olduğu üzere Anadolu'da da halılarda, kilimlerde ve giysi, bayrak gibi unsurlarda da kullanılmıştır [7]. Aynı zamanda değişen din ve sosyal anlayışa, kültürel etkileşimlere rağmen geçerliliğini koruyan yanışlara da iyi bir örnek teşkil etmektedir [6].

Fotoğraf: 4, Konya Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nde bulunan Selçuklu halısı, Konya Etnoğrafya Müzesi (Fotoğraf: A. Aytaç arşivi)

Bu köklü sembollerin binlerce yıl boyunca formunu koruyarak günümüze ulaşması, sanatın toplumsal hafızayı taşıma gücünün en somut göstergesidir. Ancak sanat, yalnızca geçmişin bir tekrarı değil, aynı zamanda içinde bulunduğu çağın ruhuna uyum sağlayan canlı bir organizmadır.

Sanat, daima dönemin ekonomik, sosyal, politik ve dini gelişmelerinden beslenir ve onlarla etkileşim içindedir. Modern dönemde, teknoloji ve iletişim araçlarının hızla gelişmesiyle birlikte oluşan öncü akımlar ve üsluplar, kısa sürede küresel bir etki alanı kazanmıştır.

Türk sanatı da bu modern dönemde yeni akımlarla yoğun bir etkileşim içine girmiş, geleneksel sanat üslubu bu etkileşimle birlikte dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm, 18. yüzyılın sonlarında Mühendishane-i Berri Hümayun'da resim derslerinin verilmesiyle kurumsal bir zemin bulmuş; özellikle asker ressamlar aracılığıyla Batılı resim üslubu Türk sanatına aktarılmıştır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türk sanatı, batıda gelişen çağdaş akımlarla daha yoğun bir ilişki kurmuştur. Bu bağlamda ortaya çıkan D Grubu gibi sanatçı toplulukları, soyut ve Kübist üsluplar üzerinde öncü denemeler yapmıştır [26]. Bu yeni, modernleşen üsluplarda geleneksel motifler de yeniden yorumlanmıştır. Yıldız motifi bu akımların etkisiyle modern sanat anlayışı içinde yeni bir yer edinmiştir. Ancak, modern üsluplardaki anlamsal zenginlik, Bilgi Çağı'nın etkisiyle tüm zamanları kapsayacak şekilde derinleşmiştir. Bu bağlamda, yıldız motifi modern sanatta hem İslamiyet ile ilişkili geleneksel anlamlarını koruyabilmekte hem de İslamiyet öncesi kültürel ve kozmolojik anlam sorgulamalarına yeniden odaklanma imkânı sunmaktadır.

3. ÇAĞDAŞ SANATTA YILDIZ MOTİFİNİN YENİ ANLAM ALANLARI ve ÖRNEKLERİ

Geleneksel Türk sanatında evrenin nizamını ve ilahi sonsuzluğu simgeleyen yıldız motifi, çağdaş sanatın çok katmanlı yapısında salt bir süsleme öğesi olmaktan çıkarak; kimlik, inanç, hafıza ve toplumsal bilinç ekseninde yeni anlam alanları kazanmıştır. Günümüz sanatçıları, bu kadim sembolü, kendi özgün üslupları ve malzeme seçimleriyle yeniden inşa ederek geçmişin görsel mirasını bugünün kavramsal dünyasına taşımaktadırlar.

Modern Türk sanatında yıldız, kozmik bir bellek ve ontolojik bir rehber olarak yeni anlam alanları kazanmıştır. Çağdaş sanatta dini bağlamını da koruyan yıldız, kaligrafik bir devinim içinde ilahi nurun mekânsal yansıması

Fotoğraf: 5, Vaveyla, ekspresyonist yıldız tasarımı, hikâye ve renk panosu [11].

olarak tecelli eder ve modern soyutlamalara kapı açar. Geleneksel sanat ürünlerinde geometrik sertliği bitkisel dokularla yumuşatan o eşsiz ahengi keşfetme çabası, günümüzde yeni sanatsal deneyimlere imkân tanımaktadır.

3.1. Birinci örnek:

Fotoğraf: 6, Rauf Tuncer çalışması (Fotoğraf: A. Aytaç arşivi).

Rauf Tuncer, Türk sanatının geleneksel kodlarını modern resim diliyle harmanlayan bir sanatçı ve akademisyendir. Uygulamalarının merkezinde Orhun Yazıtları, Göktürk tamgaları, Selçuklu motifleri, hat sanatı ve minyatür gibi kültürel miras unsurları vardır.

Rauf Tuncer'in bu eserinde renklerin canlı geçişleri ve kaligrafik istifleme yöntemi, yıldız motifinin kozmik bellek ve ontolojik rehberlik işlevini mekânsal bir derinlikle birleştirir. Tablodaki yoğun kırmızı ve mor tonlar, arka planda geleneksel bir doku oluştururken ön plandaki açık renkli «Vav» harfleriyle yarattığı kontrast sayesinde ilahi nurun tecelli ettiği katmanlı bir evren tasavvuru sunar. Bu istifleme tekniği, geometrik yıldız formlarının keskinliğini bitkisel ve kaligrafik eğrilerle yumuşatarak izleyiciyi yüzeyden merkeze doğru çeken tinsel bir devinim yaratırken, geleneksel sanat ürünlerindeki ahengin sırlarını modern bir

soyutlamayla yeniden keşfeder. Yıldızın bir "kozmik pusula", "göğün direği" ve "mühür" olarak konumlandırıldığı bu derinlikli yapı, Türk tarihinin kesintisiz akışını ve insanın varoluş yolculuğundaki metafizik korunma ihtiyacını görsel bir şölene dönüştürür.

3.2. İkinci örnek:

Fotoğraf: 7, Mutluhan Taş çalışması (Fotoğraf: M. Taş arşivi).

Mutluhan Taş, Türk sanatının geleneksel motiflerini ve tasavvufi derinliğini çağdaş bir dışavurumla yorumlayan akademisyen ve ressamdır.

Mutluhan Taş'ın bu eseri, evrenin oluşumuna veya tinsel bir iç yolculuğa dair soyut bir anlatı sunarken, yıldız motifini bu kozmik kurgunun merkezî bir sembolü olarak şamanik bir evren tasavvuru içinde, ruhani figürlere yol gösteren bir meşale gibi konumlandırmıştır. Sanatçı, yıldızı dikey bir formun tepesine yerleştirerek ona bir alem veya sancak tepeliği kimliği kazandırmış, böylece motifi metafizik bir koruyuculuğun ve göğün direği imgesinin temsilcisi haline getirmiştir.

Resimdeki renk kullanımı ve doku, yıldızın anlam katmanlarını derinleştirir; koyu mavi, mor ve kızıl tonların arasında parlayan altın sarısı yıldız, karanlığı delen ilahi nuru ve bilgiyi simgeler. Yıldızın çevresindeki dairesel formlar ve ay figürleri, Selçuklu ve Osmanlı kozmolojisindeki yıldız-ay ilişkisine ve evrensel döngüye gönderme yapar. Burada yıldız daha lirik, atmosferik ve ruhsal bir derinliğin parçası olarak sunulmuştur.

3.3. Üçüncü örnek:

Ahu Simla Değerli'nin bu eserinde yıldız motifi geometrik bir sertlikten ziyade, şeffaf katmanlar ve bitkisel dokularla yumuşatarak modern bir estetikle sunulmuştur. Sekiz köşeli formun stilize edilmiş bir yansıması olarak kompozisyonun bütününe yayılmıştır. Sanatçı, yıldızı tek bir odak noktası olarak kullanmak yerine, altın sarısı tonlarında bir ağ gibi yüzeye örerek mo-

Fotoğraf: 8, Ahu Simla Değerli çalışması (Fotoğraf: A. S. Değerli arşivi).

tifin "kozmik bellek" ve "kesintisiz akış" işlevini vurgulamıştır.

Yıldızın keskin geometrik hatları, ön plandaki büyük çiçek formu ve arka plandaki mor/lila tonlu akışkan lekelerle iç içe geçerek geleneksel sanat ürünlerindeki o eşsiz ahengi yeniden yorumlar. Yıldız bitkisel bir zarafetle harmanlanmış ve «metafizik bir koruyuculuk» ve ruhsal bir dinginlik alanı oluşturmuştur.

3.4. Dördüncü örnek:

Fotoğraf: 9, Ahmet Aytaç çalışması (Fotoğraf: A. Aytaç arşivi).

Ahmet Aytaç, geleneksel Türk sanat formlarını çağdaş anlayışla yorumlayan bir sanatçı akademisyendir. Eserlerinde genellikle tamgalar ve Türk tekstillerinde de kullanılan geleneksel motifleri temel alır.

Aytaç'ın geleneksel keçe kategorisindeki bu eseri, Selçuklu çini sanatının ikonik formlarını çağdaş bir kolaj ve doku anlayışıyla yeniden yorumlayarak yıldız motifini sembolik bir koruma kalkanı ve kozmik bir çerçeve olarak sunar. Eserde yıldız, dış sınırları belirleyen sekiz köşeli "Selçuklu yıldızı" formuyla kompozisyonun taşıyıcı gövdesini oluşturur; bu kullanım, yıldızın geleneksel anlamındaki "evrensel düzen" kavramlarını modern bir düzleme taşır. Yıldızın merkezine yerleştirilen çift başlı kartal figürü ve dikey formlar, bu geometrik çerçeve içinde metafizik bir koruyuculuk ve İnce Minare ile de göğün direği imgesini güçlendirir.

Mavi tonların hakim olduğu figüratif alan ile toprak tonlarındaki dikey bantların kesişimi, yıldızın sınırlayıcı gücü altında zıtlıkların uyumunu tem-

sil eder. Sanatçının geleneksel keçe tekniğiyle yıldızın geometrik sertliğini yumuşatmış ve Selçuklunun iki büyük sembolünü ve Selçuklu mimari eserlerinden Konya İnce Minareyi tek bir formda eriterek, izleyiciye bir "Selçuklu Kozmolojisi" özeti sunmuştur.

3.5. Beşinci örnek:

Fotoğraf: 10, Halil İbrahim Çakır çalışması (Fotoğraf: H. İ. Çakır arşivi).

Halil İbrahim Çakır tezyinat izlerini; doku, derinlik motif özellikleri temelinde geleneksel sanatla bağ kuran çağdaş bir seramik eserinde birleştirir. Sanatçı, sekiz köşeli yıldızı metalik bir mühür gibi kullanarak Selçuklu geometrik geçmelerini modern estetiğe taşımıştır.

3.6. Altıncı örnek:

İlham Enveroğlu, Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan kültürel mirası çağdaş sanatın imkânlarıyla yeniden yorumlayan bir ressam ve akademisyendir.

Enveroğlu'nun bu çalışması, Türk kültürünün kadim simgelerini modern bir anlatımla buluştururken yıldız motifini evrensel bir düzenin anahtarı olarak merkeze alır. Eserde koyu mavi tonların egemen olduğu dokulu yüzey, yıldızın karanlığı aydınlatan tinsel gücünü ve göksel rehberliğini simgeleyen derin bir atmosfer oluşturur. Özellikle kompozisyonun sağ üst bölümünde yer alan ay ve yıldız birlikteliği, koruyucu bir üst kimlik sergileyerek geçmişten geleceğe uzanan tarihsel bir mühür işlevi görür.

Fotoğraf: 11, İlham Enveroğlu çalışması (Fotoğraf: İ. Enveroğlu arşivi).

Resmin geneline yayılmış olan yıldız formları, sadece geometrik birer şekil değil, insanın varoluş serüveninde yol gösteren kozmik birer pusula gibi konumlandırılmıştır. Bu yapıtta yıldız, yol gösterici vasfını korurken, modern resmin lekesel ve piktografik diliyle proto-Türk döneminin mitolojik derinliğini günümüze taşımaktadır.

3.7. Yedinci örnek:

Fotoğraf: 12, Birsen Çeken çalışması (B. Çeken arşivi).

Birsen Çeken, Türk resim sanatında geleneksel kültürel kodları çağdaş bir plastik dille yeniden yorumlayan sanatçı ve akademisyendir.

Çeken'in çalışması, yıldızın kut ve bağımsızlık anlamlarını Cumhuriyet'in kuruluş süreci ile bütünleştirir. Sanatçı, Atatürk'ü merkeze alarak hilal ve yıldızı bir istiklal kalkanı gibi kurgulamıştır. Buradaki yıldız, yol gösterici pusula görevini, milli mücadelenin ve Cumhuriyet aydınlanmasının görsel bir simgesi olarak sürdürmektedir. Eserde yıldız, sadece bayrak formunun bir parçası değil, Atatürk figürünün hemen sağında konumlanarak tinsel bir "kozmik pusula" ve birleştirici bir mühür vazifesi görür. Sanatçı, arka plandaki canlı kırmızı zemin ve dikey akışkan boya etkileriyle yıldızın geometrik keskinliğini yumuşatmış ve kompozisyonun yan panellerinde yer alan tarihsel kalabalıklar ile figüratif detaylar, merkeze yerleştirilen bu yıldızın toplumsal bellekteki sarsılmaz yerinin bir dayanak noktası olduğunu pekiştirir.

Sonuç. Bu çalışma, geleneksel Türk sanatı tarihi araştırmaları yöntemi bağlamında bütüncül (holistik) bir perspektif sunmaktadır. Makalenin

temel argümanı ve en güçlü yönü; "yıldız" motifini salt dekoratif bir bezeme unsuru (ornament) olarak değil, kökenleri Asya bozkırlarına uzanan kozmolojik, mitolojik ve felsefi bir "gösterge" olarak ele almasıdır. Yapılan incelemeler neticesinde, yıldız formunun Türk kültür havzasının dini ve siyasi hafızasını üzerinde taşıyan dinamik bir kültürel mühür olduğu tespit edilmiştir.

Erken dönem mitolojik unsurların (Kutup yıldızı, Yedi yıldız), İslamiyet sonrası anıtsal mimari ve süsleme sanatlarında nasıl matematiksel ve geometrik bir soyutlamaya dönüştüğünün ikonografik analizi, çalışmanın teorik altyapısını sağlamlaştırmıştır. Bununla birlikte, geleneksel formların güncel sanattaki izdüşümlerinin plastik bağlamda incelenmesi, geçmiş ile bugün arasındaki tarihsel bağın kesintisizliğini kanıtlar niteliktedir. Makale, kadim formların güncel disiplinlerde salt bir tekrardan (taklitten) ibaret olmadığını, modern teknikler ve bireysel üsluplarla nasıl "yeniden üretildiğini" başarılı bir akademik dille ortaya koymuştur.

Bu araştırma, Türk sanatının en köklü ve süreklilik arz eden sembollerinden biri olan yıldız ikonografisinin, proto-Türk döneminden günümüz çağdaş sanat uygulamalarına kadar uzanan anlamsal evrimini ve estetik dönüşümünü kapsamlı bir biçimde ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular ışığında açıkça görülmüştür ki yıldız; sadece yüzeysel bir form değil, Türk kültürünün ontolojik inşasını yansıtan yaşayan bir organizmadır.

İslamiyet öncesi dönemde Gök Tanrı inancıyla şekillenen, evrenin merkezini ve koruyucu ruhları temsil eden bu imge; İslamiyet sonrası dönemde Selçuklu ve Osmanlı estetiğinde çok köşeli geometrik formlara evrilerek sonsuzluk ve ilahi nizam (Tevhid) arayışının temel bir parçası haline gelmiştir.

Çalışmanın çağdaş sanat pratiklerine ayrılan bölümü ise, bu tarihsel birikimin statik bir miras olarak kalmadığını kanıtlamaktadır. Günümüz sanatçıları bu mirası pasif bir biçimde kabullenmek yerine, onu çağdaş plastik dilin imkânlarıyla yeniden yorumlayarak yeni anlam katmanları üretmişlerdir. İlhan Enveroğlu'nun yapıtlarında piktografik bir evren haritasına, Rauf Tuncer'in kompozisyonlarında tarihsel ve mistik bir auraya, Ahu Simla Değerli'nin resimlerinde soyut-geometrik bir ritme, Ahmet Aytaç'ın tasarımlarında kültürel bir belleğe, Halil İbrahim Çakır'ın seramik panosunda malzemenin kadim hafızasına, Birsen Çeken'in tuvalinde ise milli bir istiklal sembolüne dönüşen yıldız formları; geleneksel kodların köklerinden kopmadan nasıl evrensel ve güncel bir dil üretebileceğini açıkça göstermektedir.

Netice itibarıyla, Türk sanatında yıldız ikonografisi; Hunlardan Selçukluya, Osmanlı'dan günümüz Türkiye'sine kadar uzanan geniş tarihsel süreçte, her dönemin kendi zihniyet dünyasına (mentalite) göre yeniden şekillenen dinamik bir estetik köprü işlevi görmüştür. Yıldız, salt geçmişe ait donuk bir süsleme öğesi değil; bugün de Türk estetik belleğinin parlayan bir rehberi ve sanatın sonsuzluk arayışının değişmez bir nişanesi olmayı sürdürmektedir.

KAYNAKÇA:

1. ANOHİN, Andrey V., "Altay Şamanlığına Ait Maddeler", *Makaleler ve İncelemeler*, (çev. Abdülkadir İNAN), C. I, Ankara, 1968.
2. ARSEVEN, Celal Esad, *Türk Sanat Tarihi*, İstanbul, 1984, Cem Yayınevi.
3. ATEŞ, Mehmet, *Türk Halıları Motiflerin Sembollerin Dili*, Nevşehir.
4. AYDEMİR, Adem, "Divanü Lûgati't-Türk'te Astronomiye Dair Sözcükler", *International Journal of Language Academy*, Volume 3/1 Spring 2015, s. 169-198.
5. AYTAÇ, Ahmet, "Selçuklu Halılarında Yıldız Yanışı ve Sembol Dili", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 2024, s. 24-41.
6. AYTAÇ, Ahmet, "Konya Yöresi Halı ve Kilim Dokumalarında Yıldız Yanışı", *Tarih Dergisi*, İstanbul, S: 210, Haziran 2004, s. 28-31.
7. AYTAÇ, Ahmet, "Türk Tekstillerinde Altı Köşeli Yıldız", *16. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Çevrimiçi Kongresi/Sanat Etkinlikler*i, 05-07 Eylül 2022, Aydın, s. 141-150.
8. BÖKÜ, M. Aslı, "Biçim Grameri Türetme Yönteminin Anadolu Selçuklu Geometrik Bezemeleri Üzerinde Denenmesi (Örüntü Türetme Yöntemi Olarak Biçim Grameri)", *Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2009.
9. ÇELİK, Melike, *Türk Kültüründe Gökyüzü Kültleri/ Güneş, Ay ve Yıldız Kutsallığı*, 2022.
10. ÇERÇİVE, Ercan, "Anadolu Selçuklu Devleti Mimarisinde Kullanılan Bitkisel ve Geometrik Motiflerin (Hayat Ağacı ve Yıldız Motifi) Halıya Yansıması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2017.
11. ÇORUH, Ebru ve AZİZOĞLU, Zeynep, "Sekiz Köşeli Yıldız Motifinin Ekspresyonizm ve Kübizm Sanat Akımları İle Modernize Edilerek Tasar-

lanması", *Turkish Journal of Fashion Design and Management (TJFDM)*, 5(2), 2023, s. 67-84.
12. ÇORUHLU, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, 2000.
13. ÇORUHLU, Yaşar, Türk Topluluklarında Şaman Davulu ve Üzerindeki Resimlerin Anlamı", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sanat ve İnanç Sempozyumu Bildirileri, II*, İstanbul, 2004.
14. DURMUŞ, İlhami, "Hun Devletinin Ortaya Çıkışı ve Oluşumunun Temel Unsurları", *Prof. Dr. Abdulhaluk Çay Armağanı, I*, Ankara, 1998, s. 399-414.
15. ELİADE, Mircea, *Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi)* (Çev. Mustafa Ünal), Konya 2005.
16. ERGUN, Metin, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, Cilt: 2, Ankara, 1997.
17. ESİN, Emel, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.
18. GÜNAY, Ünver ve GÜNGÖR, Harun, *Türklerin Dini Tarihi*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2007.
19. KALAFAT, Yaşar, *Dedem Korkut Aşağı Eller*, Berikan Yayınları, Ankara, 2008.
20. KALAFAT, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnancının İzleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
21. MOLLOVA, Mefküre, "Kun-Ay Kultu ve Türk Bayrağı ve Armasında Ay ile Yıldız", *Türk Kültürü Aylık Dergisi*, S: 431, 1999, s. 129-138.
22. ORKUN, H. Namık, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara, 1987.
23. ÖGEL, Bahaddin, *Türk Mitolojisi Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar*, C. 1. Ankara, 1993.
24. ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.
25. PARLIYAN, Abdullah, *Kur'an-ı Kerim ve Özlü Tefsir*, Konya, 2002.
26. TANSUĞ, Sezer, *Çağdaş Türk Sanatı*. Remzi Kitabevi, 2004.
27. TOGAN, Zeki Velidi, *Oğuz Destanı*, İstanbul, 1972.
28. TÜMER, Günay ve KÜÇÜK, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.
29. ZEYNEŞ, İsmail, *Kazak Türkleri*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Ahmet Aytach, Selman Birifkani *(Turkiye)*

THE ORIGINS OF STAR SYMBOLISM AS AN INDICATOR IN TURKISH ART and ITS INTERPRETATION IN CONTEMPORARY ART

This study comprehensively examines the modern, abstract, and aesthetic evolution of the "star" motif, one of the most fundamental and universal images in Turkish art, from the proto-Turkic period to contemporary art practices. The research meticulously investigates how the star symbol was shaped within the framework of the earth-water cult and the Sky God (Tengri) in the pre-Islamic period. As a reflection of nature beliefs, stars are considered cosmic codes representing universal order, protection, and political authority (kut).

In this phase, moving away from figurative depictions of religious beliefs and towards geometric and plant forms; Six, eight, and twelve-pointed star forms have become fundamental building blocks representing divine order, infinity, and cosmic division. This process, beginning with the Ribat-i Melik Caravanserai during the Karakhanid period, reached its peak in Seljuk capital architecture (Divriği Grand Mosque, Double Minaret Madrasa) and Ottoman tile, illumination, and decorative arts.

This research aims to demonstrate, through an iconographic approach, that the star form, shaped by ancient belief systems and historical movements, is not merely a decorative element of the past, but rather how it is reproduced in contemporary Turkish art without losing its semantic context. In the section of the study focusing on contemporary art practices, the pictorial approaches of Mutluhan Taş, İlham Enveroğlu, Rauf Tuncer, Ahu Simla Değerli, and Birsen Çeken, the ceramic panel of Halil İbrahim Çakır, and the designs of Ahmet Aytaç are examined through concrete examples.

Key words: star, art, symbolism, culture, painting.

Ахмет Айтач, Селман Бифиркани *(Турция)*

ПРОИСХОЖДЕНИЕ СИМВОЛИЗМА ЗВЕЗДЫ КАК ИНДИКАТОРА В ТЮРКСКОМ ИСКУССТВЕ И ЕГО ИНТЕРПРЕТАЦИЯ В СОВРЕМЕННОМ ТВОРЧЕСТВЕ

В работе всесторонне рассматривается современная, абстрактная и эстетическая эволюция мотива звезды, одного из фундаментальных и

наиболее универсальных образов в тюркском искусстве, начиная с прото-тюркского периода и вплоть до современной художественной практики. В статье тщательно исследуется, как символ звезды интерпретируется в рамках культа земли-воды и Вечного Неба (Тенгри) в доисламский период. Как отражение природных верований, звезды считаются космическими кодами, представляющими универсальный порядок, защиту и политическую власть (кут).

На этой стадии, удаляясь от фигуративных изображений религиозных верований и двигаясь в сторону геометрических форм, шести, восьми и 12-угольные звезды становятся основой символизма божественного порядка, бесконечности и космических циклов. Это процесс, начинаясь с каравансарая Рибат-и Малик периода Караханидов, достигает пика в столичной архитектуре Сельджуков (Большая мечеть Дивириги) и Османских изразцах, иллюстрации, декоративном искусстве.

Данное исследование имеет своей целью показать с помощью иконографического подхода, что форма звезды в дальнейшем не становится просто декоративным элементом из прошлого, а применяется в современном тюркском искусстве, не теряя своего семантического контекста. Исследование этого вопроса сосредоточено на конкретных примерах из живописной практики Мутлухана Таша, Ильхама Энвероглу, Рауфа Тунджера, Аху Симла Дегерли, Бирсен Чекен, а также керамическом панно Халила Ибрагима Чакыра и дизайне Ахмета Айтача.

Ключевые слова: звезда, искусство, символизм, культура, живопись.